

veret, congregationis Oratorii Romani. vindiciis canoniarum scripturarum clarissimi, quam ad eminentissimum virum hinc dedit, postquam hac transiens cathedralis ecclesie inviserat archivium. « Mi sarei fermato in Vercelli quanto abbisognava, se avessi potuto copiare tutto il codice segnato 40 (*Codicem scilicet quem nos edimus*) che è molto interessante per quella illustra Chiesa, e per Attone. Contiene un commentario di esso Attone sopra l'Epistole di san Paolo. Trascrissi questa nota, che sta nel fine del codice. *Explicit Tractatus in Epistola Pauli ad Hebræos. Vercellinus diaconus, et Tesbertus subdiaconus ex jussu domni Attoni episcopi scriptimus. Orate pro nobis, fratres.* Dopo il suddetto vom-

mento vengono vario lettere, e statuti della Chiesa di Vercelli interessanti, eppoi una picciola collezione de' canoni con questo preciso titolo, che io copiai ad verbum: *Capitula canonum exertorum de diversis conciliis, decretotibus, statutis, atque epistolis congruentium ad forense judicium tempore Domini Attoni episcopi* . . . Il signor canonico Fileppi mi die, che voleva fare una edizione delle Opere di Attone, ma, se tarda più a ricopiare i codici, essendo vecchio, io temo, che morrà prima di aver fatto nulla (16). Converrebbe pero sollecitarlo a beneficio della republica letteraria, e principalmente a gloria di quella antichissima Chiesa.

(16) Nimis vera fuit prædictio, nam antequam huic Operi primam manum apponeret, fato cessit.

ACHERII PRÆFATIO.

Atto hoc nomine II, *Aldegarii filius* (inquit Ferdinand. Ughellus in Ital. Sacra) *episcopus Vercel. fuit an. 945, doctissimus theologus et canonista, plura sui ingenii doctrinæque monimenta reliquit, quæ continentur in antiquo codice manuscripto, in Vaticana bibliotheca, ac Vercellensi archivio,* » etc. « *Canones rursus, statutaque Vercel. Ecclesie, eruta e conciliis epistolisque decretatibus, quod opus in 100 capita apte distinxit. Item de Pressuris ecclesiasticis opus in tres partes divisum, quarum prima est de Judiciis episcoporum, secunda de Ordinationibus eorumdem, tertia de Facultatibus Ecclesiarum. Hujus temporibus Ugo et Lotharius reges Vercellensem Ecclesiam exornarunt,* etc.

Attonis Opera vir clarissimus Joannes Bona abbas generalis reformatæ congregationis S. Bernardi ex ms. codice Vaticano, num. 4322, eruit, describi curavit Romæ an. 1664, atque ad me transmisit. Sed dolendum maximopere est quod lacunis codex ipse pluribus in locis fœdatus, nempe in superiori parte ista, vel pluvia infectus, seu carie corrosus, fuerit repertus, ut in unaquaque pagina desit linea. Spem tamen mihi suis litteris dans eruditissimus abbas integrum habendi codicem asseruit, quod jam apud doctissimum Ughellum, in Italia sacra (*tom. IV, col. 2 pag. 1060*), legeram exstare in tabulario Vercellensis Ecclesie, rogavitque ea de re episcopum Vercellensem ageret cum canonicis ut illa Opera exscribi sinerent. At is repulsam passus est. Unde isthoc negotium cum indicassem illustrissimo domino Caroccio tunc in Gallia serenissimi ducis Sabaudie legato, viro religione, prudentia et eruditione præstantissimo, actutum ipse, qui sua me, dum in vivis esset, familiari dignabatur amicitia, omnem curam et Industriam adhibuit, tum per seipsum, tum per amicos Vercellis agentes obtinendo hujusce monumenti apographo, aut saltem opplendis Romani codicis lacunis. Mira primo polliciti sunt canonici; sed post epistolas ultro citroque datas, demum fatentur (ingenue an fecte, judicent alii) in sua Ecclesia esse neminem rei antiquariæ peritum. Non hic stetit illustrissimi Caroccii diligentia et benignitas. Nam cum legatione feliciter peracta rediisset in Sabaudiam, instat iterum, exposcitque ab illis canonicis Taurinum ad se autographum transmittant, bona fide istud se restitutum, postquam suis expensis exscribi curasset.

Equid agerem omni spe subjecta integra tanto potiendi thesauro? Ederem Opera biatibus sensum sæpe interrumpentibus labefactata, an aliis edendis operam darem meam? Anxio mihi adsunt eruditione præstantes amici; aiunt in lucem proferre rebus ecclesiasticis præclara opuscula, etsi nonnullis fœdata lacunis, quam tenebris forsitan perpetuis sinere involvi; aut ne incendio pereant, quam sortem plerisque in locis sustinere multa anterioris ævi monumenta. Postremo adjecerunt rerum antiquarum etiam fragmenta in pretio haberi. Itaque hisce rationibus adductus, illa typis mandari curavi.

Et quandoquidem Atto in rebus divinis et ecclesiast. versatissimus suas lucubrationes testimoniis quasi margaritis e S. Script. e conc. et Eccl. Patribus desumptis adornavit, haudque loca indigitavit, potissimum in Collectione canonum, quam Capitulare inscripsimus, nos haud levem impendimus operam locis quæ designata non erant margini apponendis, eoque labore quamplures supplevimus hiatus.

Sunt et præter ea quæ proferimus, ut scias, lector, Attonis opuscula cum in Vercellensi, tum in Vati-

cano codice: videlicet sermones 17 ad populum; et Polythycum, quod *Perpendiculum* appellat, quo noxia redarguere et honesta sancire docet, cum scholiis.

Pro codice Vaticano transcribi curarunt bibliothecæ custodes, ne totus periret: continet primo sermones, qui vix legi possunt, et ideo non sunt transcripti, etc. Ita clariss. Joannes Bona in epistola mihi an. 1664 scripta.

In Attonis Capitulari animadvertenda sunt: 1° hæc verba *fides catholica* signant Symbolum Athanasii, quæ in eo sensu bis ab auctore usurpantur cap. 4, etc., et a Ratherio Veronensi, vel ut aliis placet Udalrico perperam tamen, in synodica ad presbyteros: *Sermonem ut superius dixi, Athanasii episcopi de fide Trinitatis, cujus initium est. Quicumque vult*, etc. Riculfus quoque eadem prope habet in cap. 5 Constitut.: *Ut unusquisque vestrum psalmos, et sermonem fidei catholicæ, cujus initium: Quicumque*, etc.

2° Circa sæculum ix conventus seu collationes presbyterorum memoratæ in cap. 29 institutæ fuisse videntur ex cap. 10 Riculfi Suess.: « Rationi quoque proximum esse sanximus, ut in unoquoque mense. stututa die, id est in Kalendis uniuscujusque mensis, per singulas decanias presbyteri simul conveniant, non pastis vel potationibus vacent, sed de suo ministerio, et religiosa conversatione, atque de his quæ in eorum parochia accidunt sermonem habeant, et qualiter pro rege, vel rectoribus Ecclesiæ, atque pro suis familiaribus tam vivis quam defunctis orare debeant, considerent. » Huc facit capitul. » 15 Hincmari ad presbyteros (*sub fin. tom. I Opp.*): « Ut quando presbyteri per Kalendas simul convenerint, post peractum divinum ministerium, et necessarium collationem, non quasi ad prandium ibi ad tabulam resideant, » etc.

3° Caput 90 elucidare potest Beda in præfat. de Remediis peccatorum, sive pœnitentialis: « Solerter admonentes doctum quemque sacerdotem Christi, ut in universis quæ hic adnotata reperit, sexum, ætatem, conditionem, statum, personam cujusque pœnitentiam agere volentis, ipsum quoque cor pœnitentis curiose discernat, et secundum ut sibi visum fuerit, singula quæque judicet. Quibusdam namque a cibis abstinendo, nonnullis sæpius genua flectendo, sive in cruce stando, aut aliud aliquid hujusmodi quod ad purgationem peccatorum pertineant, faciend. » Ipsissima repetit verba Heriveus Rhemens. in epistola ad Witonem Rothomag., cap. 23. Hæc Acherius, quibus hoc unum addemus, haud paucas lacunas a nobis reparatas esse in libro de Pressuris ecclesiasticis, ope ms. cujusdam codicis monasterii Reebacensis, quem cum consulisset olim R. P. D. Edm. Martene, quæcunque ex illo exserpserat, nobiscum humanissime communicavit.

ATTONIS

VERCELLENSIS EPISCOPI

CAPITULARE.

CAP. I. — *Admonitio pontificis ad presbyteros, qualiter erga subditos agant.*

(Theodulfi caput 1 *Capitularis*.) Obsecro vos, fratres dilectissimi, ut erga subditarum plebium profectum et emendationem vigilantissima cura laboretis quatenus illis viam salutis ostendentes, et eos verbis et exemplis instruentes, et vos de eorum profectu, et nos de vestro, Domino Jesu Christo auxiliante, fructuosos illi manipulos reportemus. Obsecro etiam fraternitatem vestram, ut hæc Capitula, quæ ad emendationem vitæ breviter digessi, assidue legatis, et memoriæ commendatis, et eorum, sive cæterarum sanctarum Scripturarum lectione mores componatis, vitam emendatis, ut cum subditis plebibus, opitulante Domino, ad regna cœlestia pergere certetis.

CAP. II. — *Retractatio ejusdem, et de ordinis discretione bonæque vitæ exhortatione.*

(*Ibid.*) Veraciter nosse debetis, et semper memi-

nisse, quia nos quibus regendarum animarum cura commissa est, pro his qui nostra negligentia pereunt, rationem reddituri sumus. Pro his vero quos verbis et exemplis lucrati fuerimus, præmium æternæ vitæ percipiemus. Quod si populus fidelis cibus est Dei, ejusdem cibi condimentum nos sumus. Scitote vestrum gradum nostro gradui secundum, et pene conjunctum esse. Sicut enim episcopi apostolorum in Ecclesia, ita nimirum presbyteri cæterorum discipulorum Domini vicem tenent. Et illi tenent gradum summi pontificis Aaron, isti vero filiorum ejus. Unde oportet vos semper memores esse tantæ dignitatis, memores vestræ consecrationis, memores sacre quam in manibus suscepistis unctionis, ut nec ab eadem dignitate degeneretis, nec vestram consecrationem irritam faciatis, nec manus sacro sanguine delibutas peccando polluatis; sed cordis et corporis munditiam conservantes, plebibus exem-